

УДК: 378.22: 373.61 (043.3)

Наталія Миколаївна Черненко,
виконуюча обов'язки професора кафедри управління освітніми закладами та державної служби,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті уточнено сутність понять “менеджер освіти”, “професійна підготовка менеджерів освіти”, проаналізовано специфіку підготовки менеджерів освіти в сучасних умовах, розкрито зміст та особливості програми підготовки зі спеціальності «Управління навчальним закладом» та обґрунтовано шляхи її удосконалення.

Ключові слова: підготовка, професійна підготовка, менеджери освіти.

Постановка проблеми. Умови сучасного освітнього простору характеризуються нестабільністю, зумовленою реформуванням та перетвореннями в довіллі. Тому для менеджерів освіти важливого значення набувають уміння аналізувати, оцінювати і контролювати зовнішні зміни, чинники, які впливають на результат управлінської діяльності, що, у свою чергу, вимагає ефективної професійної підготовки менеджерів освіти. Спеціальна підготовка керівного складу освітньої галузі є проблемою важливою і невідкладною для розв'язання, оскільки здебільшого керівники навчальних закладів, працівники районних, міських, обласних управлінь освіти є висококваліфікованими фахівцями з різних учительських спеціальностей, але не мають відповідної професійної підготовки до управління.

Аналіз наукових досліджень. Дослідженню проблеми фахової підготовки менеджерів освіти приділялась певна увага, зокрема таким її аспектам: методологічні основи сучасної філософії освіти як підрунтя становлення управлінської культури керівників навчальних закладів (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, Т. Панчук, В. Пікельна, Н. Селіверстова, А. Сиротенко, В. Шенкунова та ін.); розробка теоретичних засад функціонування педагогічних систем (А. Алексюк, Ю. Бабанський, Г. Білявський, Р. Гуревич, І. Лернер, Є. Мединський, Л. Онищук, В. Паламарчук, О. Савченко та ін.); тенденції розвитку вищої педагогічної освіти (О. Дубасенюк, А. Булда, О. Глузман, С. Калашнікова, В. Луговий, Н. Нічкало та ін.); проблеми неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, Л. Кравченко, С. Сисоєва, Я. Цехмістер та ін.); психолого-педагогічні основи формування знань, умінь і навичок (Є. Березняк, Б. Гершунський, Є. Климов, С. Москвичов, А. Омаров, Р. Шакуров та ін.).

Значний теоретичний і практичний інтерес для дослідження обраної проблеми викликають праці за такими темами, як менеджмент (Г. Дмитренко, Л. Калініна, Л. Карамушка та ін.); професійно важливі якості особистості менеджера освіти (В. Афанасьєв, Ю. Конаржевський, В. Сухомлинський, П. Худомінський та ін.); особливості діяльності менеджера в освітній галузі (В. Гладкова,

Н. Коломінський, Н. Кузьміна, Є. Павлотенков, Л. Пермінова, Н. Романенко, А. Светлорусова, В. Якунін та ін.); теоретичні й методичні засади навчання менеджерів освіти (В. Берека, Л. Кравченко, Л. Даниленко, В. Олійник, О. Орлов та ін.); особливості фахової підготовки менеджерів освіти в зарубіжних країнах (Л. Євєнко, В. Єфремов, В. Хоменко, В. Токарева та ін.).

У контексті проблеми дослідження було здійснено аналіз і систематизацію науково-методичної літератури з проблеми підготовки менеджерів освіти та управління в галузі освіти. Основні проблеми та положення підготовки менеджерів освіти до управлінської діяльності висвітлено у дисертаційних дослідженнях М. Барбан, В. Берека, Т. Бірюкової, С. Воронової, В. Гладкової, Б. Жебровського, Л. Кравченко, М. Кривко, Л. Ларіної, І. Пархоменко, Н. Романенко, О. Сакалюк, А. Светлорусової, Т. Сорочан, М. Торган та ін.

Мета статті: проаналізувати специфіку професійної підготовки менеджерів освіти в сучасних умовах та обґрунтувати шляхи її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз зарубіжних та вітчизняних наукових фондів свідчить про те, що за останні десятиріччя вивченню проблем професійної підготовки та діяльності менеджерів освіти було присвячено низку досліджень. Можемо констатувати відсутність узгодженості позицій науковців щодо термінологічного визначення сутності поняття «професійна підготовка менеджерів освіти». Складність полягає у тому, що в науковому дискурсі чітко визначається сутність лише однієї із складових вищенаведеного поняття – це «професійна підготовка», інша – «менеджер освіти» – має неоднозначні трактування, що ускладнює цілісне сприйняття феномена «професійна підготовка менеджерів освіти».

У педагогічній енциклопедії зміст поняття «підготовка» розглядається як сукупність спеціальних знань, умінь й навичок, якостей, трудового досвіду й норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з визначеної професії [5]. За педагогічним словником «підготовка» – це формування та збагачення настанов, знань та вмінь, які необхідні індивіду для адекватного виконання специфічних завдань [4]. Енциклопедія про-

фесійної освіти визначає «підготовку» як загальний термін стосовно прикладних завдань освіти, коли передбачається засвоєння певного соціального досвіду з метою його подальшого застосування під час виконання специфічних завдань практичного, пізнавального чи навчального характеру. Це поняття розуміється у двох значеннях: як навчання, тобто як спеціально організований процес формування готовності до виконання майбутніх завдань, та як готовність, під якою розуміють наявність компетенції, знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання певної сукупності завдань [6].

Так, у нормативних документах професійну підготовку визначено як «здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю» [1]. Професійну підготовку тлумачать також як систему професійного навчання, метою якого є прискорене набуття студентами навичок, необхідних для виконання певної роботи, групи робіт [2]. За визначенням учених (Т. Десятов, Ю. Киричков, О. Коберник, В. Корнешук, Б. Тевлін) професійна підготовка – це цілеспрямований процес у ВНЗ, що забезпечує формування значущих для майбутньої професійної діяльності знань, практичних умінь і навичок, а також професійно важливих рис особистості відповідно до обраної кваліфікації, достатніх для успішного виконання майбутнім спеціалістом професійних обов'язків [3, с. 153].

У сучасному розумінні «менеджер» – це керівник або фахівець, який займає постійну посаду та має повноваження в області прийняття рішень з конкретних видів діяльності підприємства, що функціонує у ринкових умовах. Аналіз науково-методичної літератури (Л. Балабанова, В. Виханський, Б. Гаєвський, О. Сардак, В. Розанов) дає можливість констатувати, що термін «менеджер» вживається стосовно організатора конкретних видів робіт у рамках окремих підрозділів або програмно-цільових груп; до керівника організації у цілому або його підрозділів; до керівника стосовно підлеглих; до адміністратора будь-якого рівня.

Термін «менеджер освіти» вчені (І. Мороз) відносять до «типу соціономічних фахів (людина – людина)», пояснюючи це тим, що це гуманізована професія, метою і результатом управлінської праці якої є теж людина, особистість. Представимо погляди вчених щодо визначення терміну «менеджер освіти»: фахівець, що має високий рівень професійної підготовки, здатен свідомо змінюватись і розвиватись, творчо збагачувати свою професію, підвищувати інтерес до результатів своєї роботи (В. Берека); менеджер навчального закладу, який професійно здійснює керівництво організаційною системою та персоналом навчального закладу в рамках посадових інструкцій на різних рівнях управління (В. Гладкова); це фахівець, професійна діяльність якого передбачає прийняття управлінських рішень в межах посадової компетенції, що спрямовані на ефективне функціонування і розвиток освітніх закладів (М. Барбан); керівник, який володіє професійними знаннями та вміннями для реалізації ефективного управління в освіті (О. Сакалюк); фахівець, що обіймає посаду певного управ-

лінського рівня в освіті й володіє такими знаннями, вміннями, навичками, здобутими в результаті спеціальної підготовки (зокрема, в умовах післядипломної освіти), особистісними якостями, що забезпечують ефективність здійснення управлінських функцій відповідно до цієї посади (М. Торган); керівник, який управляє педагогічною системою, її розвитком, організовує й стимулює професійну діяльність підлеглих, сприяє формуванню культури організації, вивчає попит на освітні послуги, забезпечує їх якість (Н. Попова); керівник, який володіє професійними знаннями та вміннями для реалізації ефективного управління в освіті (О. Мармаза); особистість, яка професійно здійснює роботу з вироблення й актуалізації таких психічних станів, якостей і властивостей людей, що стають психологічним підґрунтям їхньої ефективної діяльності щодо досягнення поставленої управлінської мети (Н. Коломінський); працівники освітніх організацій, які успішно здійснюють як управлінську, так і педагогічну діяльність (Л. Карамушка).

Отже, під **менеджером** освіти розуміємо людину, яка займає посаду керівника в закладах освіти, наділена повноваженнями і приймає в їх межах рішення за певними видами діяльності організації.

Концептуальні засади підготовки магістрів управління навчальними закладами в Україні складають декілька теоретичних положень, а саме: підготовка магістрів повинна здійснюватися з урахуванням сучасної соціально-економічної освітньої ситуації та тенденцій її розвитку, підготовка магістрів базується на сучасних вітчизняних та зарубіжних прогресивних концепціях управління, зміст підготовки магістрів має відбивати загальні основи та особливості управління навчальними закладами, навчально-виховний процес має поєднувати теоретичну, практичну підготовку та науково-дослідну роботу, зміст навчально-виховного процесу повинен системно охоплювати всі основні напрямки управлінської діяльності керівника закладу освіти.

Підготовка менеджерів освіти за спеціальністю специфічних категорій 8.18010020 «Управління навчальним закладом» здійснюється згідно з галузевим стандартом, освітньо-кваліфікаційною характеристикою (ОКХ) та освітньо-професійною програмою (ОПП), за навчальним планом спеціальності, розробленим кафедрою управління освітніми закладами та державної служби. У навчальному плані передбачено низку професійно-орієнтованих дисциплін, а також дисципліни за вибором ВНЗ та вибором студента (спекурси тощо). Освітньо-професійна програма магістерської підготовки відповідає освітньо-кваліфікаційній характеристиці магістра специфічних категорій та складається з двох частин: освітньої (містить професійно-орієнтовану гуманітарну і соціально-економічну підготовки, а також природничо-наукову, професійну та практичну підготовки, які орієнтовані на поглиблене розуміння професійних проблем) і науково-дослідницької (передбачає підготовку та захист магістерської кваліфікаційної роботи, основне завдання її автора – продемонструвати рівень своєї наукової ква-

ліфікації, вміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання).

Зміст підготовки фахівців забезпечується науково-обґрунтованою системою дидактично та методично оформленого навчального матеріалу і визначається освітньо-професійними програмами, в яких визначено нормативний та варіативний зміст навчання, встановлено вимоги до обсягу та рівня освітньо-професійної підготовки фахівців спеціальності «Управління навчальним закладом». Враховано питання наступності та ступеневості підготовки фахівців.

Навчальний процес підготовки фахівців спеціальності здійснюється з урахуванням дидактичних можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання та орієнтується на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до самоосвіти, постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності, швидкої адаптації до змін у соціально-культурній сфері, системі управління та організації праці в умовах ринкової економіки. Особливе місце у підготовці магістрів посідає виробнича (управлінська) практика, яка дозволяє використовувати набуті знання для формування необхідних професійних знань та умінь у практичній діяльності, засвоїти елементи управлінського досвіду. Практична підготовка є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми зі спеціальності 8.18010020 «Управління навчальним закладом», яка дозволяє магістранту практично спробувати свої сили в обраній сфері діяльності, навчитися застосовувати у професійній діяльності знання, отримані на навчальних заняттях.

Цикл професійної та практичної підготовки містить такі навчальні курси: «Правові аспекти УНЗ», «Теорія організацій», «Менеджмент організацій», «Управління фінансово-економічною діяльністю», «Управління трудовими ресурсами», «Соціальна та екологічна безпека діяльності» та «Соціально-економічні аспекти управління освітою», «Керівник навчального закладу», «Управління навчально-виховною діяльністю», «Управління змістом робіт», «Управління інформаційними зв'язками», «Техніка управлінської діяльності», «Аудит і оцінювання в галузі освіти», «Психологія управління», «Освітні технології», а також виробничу (управлінську) практику.

Варіативна частина пропонує додаткове вивчення таких вибіркових дисциплін, як: «Управління конфліктами в закладах освіти», «Професійно-мовленнєва комунікація сучасного керівника», «Методологія наукового пізнання в галузі освіти», «Державна політика у галузі освіти», «Соціально-психологічна служба в закладах освіти», «Іміджологія», «Управління процесом впровадження інновацій в закладах освіти», «Паблік рілейшнз», «Управління проектами в галузі освіти», «Іноземна мова у сфері ділового спілкування», «Управління впровадженням педагогічних інновацій в інклюзивній освіті», «Практикум з управління навчальним закладом», «Сучасне навчання», «Ділова українська мова» та «Акмеологія».

Крім професійної підготовки менеджерів освіти у магістратурах вищих навчальних закладів ще здійснюють підготовку в обласних інститутах удосконалення вчителів за такими напрямками: директори загальноосвітніх навчальних закладів, директори шкіл з проблем організації профільного навчання та заступники директорів загальноосвітніх навчальних закладів з навчально-виховної роботи. Підготовка за кожним з напрямів передбачає кілька змістових навчальних розділів. Так, підготовку директорів загальноосвітніх навчальних закладів, директорів шкіл з профільним навчанням та заступників директорів загальноосвітніх навчальних закладів з навчально-виховної роботи здійснюють за навчальним планом, що містить три основні розділи: «Соціально-гуманітарна підготовка» (філософія та соціологія освіти, українознавства, екології та забезпечення життєдіяльності учасників навчально-виховного процесу), «Функціональна підготовка» (соціальний розвиток освіти України, проблеми вдосконалення навчально-виховного процесу відповідно до документів з реформування освіти України, актуальні проблеми педагогіки і психології та законодавча база функціонування і розвитку освіти) та «Актуальні питання теорії та методики управління освітою» (найважливіші аспекти теорії та практики управління закладами освіти висвітлюють науково-теоретичні й методологічні засади модернізації загальної середньої освіти, основні принципи фінансування сучасного закладу, розкривають можливі шляхи та проблеми впровадження профільного навчання, а також інші аспекти діяльності навчального закладу). Загалом навчально-тематичним планом передбачено також проведення обміну досвідом роботи та факультативні курси, які передбачають ознайомлення слухачів із роботою керівників шкіл м. Одеси та області. Здебільшого підготовка менеджерів освіти в обласних інститутах удосконалення вчителів здійснюється за майже однаковими навчальними планами, але під час підготовки директорів загальноосвітніх закладів запланований практикум з використання комп'ютерно-інформаційних технологій в управлінні навчальним закладом, чого немає в підготовці директорів шкіл з профільним навчанням.

Отже, професійна підготовка менеджерів освіти – це цілеспрямований процес професійного вдосконалення, що забезпечує формування значущих для управлінської діяльності знань, практичних умінь і навичок, а також професійно важливих рис особистості, достатніх для успішного виконання посадових обов'язків.

Висновки. Узагальнюючи представлені точки зору провідних науковців та враховуючи основні положення менеджменту освіти, маємо можливість зробити наступні висновки:

- директор, керівник групи, начальник, завідувач тощо – всі ці слова позначають посади, люди, які обіймають ці посади, можуть бути об'єднані загальним поняттям «менеджер», оскільки можна визначити такі спільні для них ознаки діяльності: менеджер керує роботою одного або кількох співробітників організації; менеджер управляє частиною або всією організацією, в якій він

працює; менеджер отримує певні повноваження та приймає в межах цих повноважень рішення, які будуть мати наслідки для інших співробітників організації;

- з метою ефективного використання науково-педагогічного потенціалу навчальних закладів вважаємо доцільним ввести обов'язкову вимогу щодо професійної освіти керівників навчальних закладів, кожний менеджер освіти повинен пройти спеціалізовані курси або

отримати ступінь магістра у сфері освіти;

- у системі підготовки менеджерів освіти в Україні вважаємо доцільним крім управлінської практики ще запровадити стажування менеджерів освіти, впровадити науково-дослідну діяльність під час проходження управлінської практики, що сприятиме самостійному дослідженню актуальних проблем управління навчальними закладами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сльникова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні: [монографія] / Галина Василівна Сльникова. – К. : ДАККО, 1999. – 303 с.

2. Киричков Ю. В. Неперервна ступенева освіта. Управління. Оцінювання знань: монографія / Ю. В. Киричков. – К. : Політехніка, 2001. – 162 с

3. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом: [навчальний посібник] / Т. М. Десятов,

О. М. Коберник, Б. Л. Тевлін, Н. М. Чепурна. – Х. : Основа, 2005. – 240 с. – (Серія «Управління школою»).

4. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Пед.думка, 2001. – 514 с.

5. Российская педагогическая энциклопедия / Под ред. А. М. Прохорова. – М. : Науч. изд-во «Большая Российская энциклопедия», 1999. – Т. 2. – 423 с.

6. Энциклопедия профессионального образования в 3-х т. / Под ред. С. Я. Батышева. – М. АПО, 1999. – Т.2. – 440 с.

REFERENCES

1. Yelnykova, H. V. (1999). *Naukovi osnovy rozvytku upravlinnia zahalnoi serednoi osvitoiu v rehioni: [monohrafiia] [Scientific foundations of the management development of regional secondary education]*. Kyiv : DAKKO [in Ukrainian].

2. Kyrychkov, Yu. V. (2001). *Neperervna stupeneva osvita. Upravlinnia. Otsiniuvannia znan: monohrafiia [Continuous stage education. Management. Knowledge assessment: monograph]*. Kyiv : Politekhnik [in Ukrainian].

3. Desiatov, T. M., Kobernyk, O. M., Tevlin, B. L., Chepurna, N. M. (2005). *Nauka upravlinnia zahalnoosvitnim navchalnym zakladom: [navchalnyi posibnyk] [Science of*

management of secondary educational institution [text-book]]. Kharkiv : Osнова [in Ukrainian].

4. Yarmachenko, M. D. (Eds). (2001). *Pedahohichnyi slovnyk [Pedagogical dictionary]*. Kyiv : Ped.dumka [in Ukrainian].

5. Prohorov, A. M. (1999). *Rossiyskaya pedagogicheskaya entsiklopediya [Russian pedagogical encyclopedia], 2 (Vols)*. Moscow: Nauch. izd-vo «Bolshaya Rossiyskaya entsiklopediya» [in Russian].

6. Batyishev, S. Ya. (1999). *Entsiklopediya professionalnogo obrazovaniya v 3-kh t. [Encyclopedia of professional training in 3 volumes], 2 (Vols)*. Moscow: APO [in Russian].

Наталья Николаевна Черненко,

исполняющая обязанности профессора кафедры управления образовательными учреждениями и государственной службы,

Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА МЕНЕДЖЕРОВ ОБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье уточнена сущность понятий "менеджер образования", "профессиональная подготовка менеджеров образования", проанализирована специфика подготовки менеджеров образования в современных условиях, раскрыты содержание и особенности программы подготовки по специальности «Управление учебным заведением». Определено, что под менеджером образования понимают человека, который занимает должность руководителя в учебных заведениях, наделен полномочиями и принимает в их рамках решения по определенным видам деятельности организации. Под профессиональной подготовкой менеджеров образования понимают целенаправленный процесс профессионального совершенствования, обеспечивающий формирование значимых для управленческой деятельности знаний, практических умений и навыков, а также профессионально важных качеств личности, достаточных для успешного выполнения должностных обязанностей. Содержание подготовки специалистов обеспечивается научно-обоснованной системой дидактически и методически оформленного учебного материала и определяется образовательно-профессиональными программами, в которых определены нормативное и вариативное содержание обучения, установлены требования к объему и уровню образовательно-профессиональной подготовки специалистов по специальности «Управление учебным заведением». Учтены вопросы преемственности и уровневой структуры процесса подготовки специалистов. Охарактеризованы концептуальные основы подготовки магистров управления учебными

заведеннями в Україні, які складають декілька теоретичних положень, а саме: підготовка магістрів повинна здійснюватися з урахуванням сучасної соціально-економічної освітньої ситуації та тенденцій її розвитку, підготовка магістрів базується на сучасних вітчизняних і зарубіжних прогресивних концепціях управління, зміст підготовки магістрів повинен відображати загальні основи та особливості управління навчальними закладами, навчально-виховний процес повинен поєднати теоретичну, практичну підготовку та науково-дослідницьку роботу, зміст навчально-виховного процесу повинен системно охоплювати всі основні напрями управлінської діяльності керівника навчального закладу. Доведено, що в інтересах ефективного використання науково-педагогічного потенціалу навчальних закладів цілком доцільно ввести обов'язкове вимога щодо професійної освіти керівників навчальних закладів, кожен менеджер освіти повинен пройти спеціалізовані курси або отримати ступінь магістра в галузі освіти.

Ключові слова: підготовка, професійна підготовка, менеджери освіти.

*Natalia Chernenko,
Acting Professor of the Department of
Educational Institutions Management and Civil Service,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
Staroportofrankivska Str., 26, Odesa, Ukraine*

PROFESSIONAL TRAINING OF EDUCATIONAL MANAGERS UNDER MODERN CONDITIONS

The essence of the concepts of “education manager” and “professional training of education managers” are determined, the specificity of managers training under modern conditions is analyzed, the content and peculiarities of the educational program of the discipline “Educational Institution Management” are revealed. An education manager is a person, who holds a position of a director in an educational institution, vested with authority and makes decisions concerning particular kinds of institution’s activity. Professional training of education managers is considered as a purposeful process of vocational development, which provides the formation of significant knowledge, practical skills and abilities as well as professionally important personal qualities, sufficient for the successful performing of professional duties. The content of specialists training is provided by the scientifically grounded system of didactically and methodically structured education material and is determined by educational and professional programs, in which normative and variative education content is defined, requirements for the scope and level of educational and vocational training specialists majoring in the specialty “Educational institution management” are established. Conceptual foundations of training master degree students majoring in the management of educational institutions in Ukraine are characterized. They form some theoretical theses: training master degree students should be carried out considering modern socially-economic educational situation and its tendencies of development, master degree students training is based on the modern domestic and foreign progressive management conceptions, training content of master degree students has to reflect general foundations and peculiarities of educational institutions management, the educational process must combine theoretical, practical training, scientific and research work; the content of the educational process should systemically cover all main directions of management activity of educational institution’s manager. It is proved that in order to use the scientific and pedagogical potential of educational institutions efficiently, it is necessary to put forward the demand about professional education of educational institutions managers, each manager should attend professional courses or get a Master Degree in the sphere of education.

Keywords: training, professional training, education managers.

Подано до редакції 15.01.15